

УДК 398.86(477.43)–055.2

В.В.Щегельський

Трагізм долі української жінки в жартівливих піснях з Поділля

Досліджуються пісенні жарти Поділля, виокремлено тексти пісень про вживання хмільних напоїв жінками, а також звернено увагу на традицію пияцтва, яка склалася.

Ключові слова: жартівливі пісні, жінка, хмільні напої, менталітет.

Родинне життя українців у його різноманітних виявах лежить в основі фольклористичних досліджень не одного покоління науковців.

Мета нашого дослідження полягає в розкритті образу дівчини/жінки, яка з певних причин уживає хмільні напої. Матеріалом для аналізу слугували народні жартівливі пісні, записані на Поділлі в різні часи.

Фольклорист Поділля А.Димінський у своїх працях звертав увагу громадськості на соціальні проблеми, зокрема пияцтво. “Пісні п’яницькі”, яких сучасна фольклористична наука не виокремлює, класифікуючи їх як родинно-побутові або жартівливі (залежно від характеру відтворення), охоплюють у системі А.Димінського всі ті пісні, що пов’язані з проблемою пияцтва¹.

Такої ж думки дотримувалися науковці XIX ст., виділяючи їх у велику тематичну групу. “С вони у “Трудах етнографіческо-статистической экспедиции...” (СПб., 1874, т. V), “Народных песнях Галицкой и Угорской Руси” (М., 1878), в “Рокucie” Оскара Кольберга (Краків, 1883, т. II)”², музикознавчих студіях І. Колесси³ та ін.

У збірнику матеріалів навчально-наукової лабораторії етнології Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка “Народні пісенні жарти з Поділля”⁴ автори-упорядники виокремлюють розділ “Ой, горівко, білабіла”, до якого входять варіанти жартівливих пісень, у яких виопоетизовано народне ставлення до вживання хмільних напоїв. З-поміж пісень родинного характеру звернемо увагу на пісенні жарти, в яких жінки не цураються чарки. Тут ми бачимо здебільш не дівчину, а вже одружену жінку в її сімейному, родинному оточенні. Саме тому “більшість серед пісень родинних – це драматичні картини сімейних конфліктів, психологічного стану героїв, котрі потерпають через відсутність гармонійних стосунків”⁵. Аналізуючи пісні з вищезазначеного збірника, ми помічаємо, що у відсотковому відношенні переважають пісенетвори, в яких жіноча постать є домінуючою. Народна мораль строго стежила за вихованням дівчат, як майбутніх жінок та матерів, своєчасно засуджуючи неправильні їх дії. “Не стій, дівко, під корчмою, Сь парубків не смійся, – Бери хвартухь на голову Та й до дому війсь”⁶. А.Димінський вказує на причини, які спонукають жінку до пияцтва: “1) вийшла заміж за нелюба; 2) живе бідно, важко працює; 3) має лихого мужа; 4) п’є, бо сирота; 5) п’є знедолена жінка-вдова; 6) чоловік не є авторитетом для жінки”⁷. Сьогодні до вищезазначених обставин додає ще й втрату морально-етичних засад

(“критичне ставлення до застарілих сімейно-побутових традицій”⁸, перш за все дівчиною, а згодом і жінкою з причини демократизації родинної сфери та вимушеного перебирання жінкою ініціативи бути не охоронцем сімейного вогнища, а навпаки, захисницею економічного її буття.

Найбільш “популярним” (засуджується) серед образної системи жартівливих пісень про вживання хмільних напоїв є образ жінки-господині навиворіт, яка все встигає: “П’ю, п’ю, п’ю, В понеділок сплю, сплю, А в вівторок снопив сорок / 2 р. Пшениченьку жну. В середу возила, В четвер молотила, В п’ятницю віяла, / 2 р. А в суботу міряла. А в неділю продала, З хлопцями пропила. – Слава тобі, Господи, / 2 р. Що до діла довела”⁹. В іншій ж “...лівень несеться, Ще й підперся крильце’м – І наавтра з яйцем”¹⁰, або “А у мене кугут’ на шопі, Зніс яєць зо три копи”¹¹. Така господиня вміло поєднує працю і відпочинок, який бувало тривав цілий тиждень: “Ой пила я в неділю, Пропила всю надію. ...Ой пила я в понеділок, Пропила я весь засівок. ... Ой пила я в вівторок, Та й пропила рублів сорок. ...Ой пила я в середу, Пропила я всю череду. ...Ой пила я в четвер, А що ж їсти я буду тепер? ...Ой пила я в п’ятницю, Пропила ще й телицю. ...Ой пила я в суботу, Та й пропила всю роботу”¹². Виправданням такої ситуації може бути прислів’я: “Якщо випивка заважає роботі, то потрібно її кинути (роботу)”.

Одружившись із чоловіком-п’яницею жінка постійно дорікає на долю та змарновані нею літа: “Не добрий той чоловік, що п’є горілку, А як прийде додому, то б’є свою жінку”¹³. В іншій ситуації чоловік навпаки, не дорікає своїй жінці за випивку та гуляння, а лише натякає їй на те, що тоді вона схаменеться, як його не стане: “– Гуляй, гуляй, моя чорноброва, Поки моя голівка здорова, А як моя голівка схитнеться, Тоді твоє гуляння минеться”¹⁴. Не залишається поза увагою і чоловік, який рятує свою жінку від смерті: “– Ой, умру я, умру, бо горілки хочу. – Чекай, мила, не вмирай – я підунаточу. / 2 р.”¹⁵. В іншій ситуації жінка-галичанка, добре погулявши в шинку з хлопцями, лежить хвора, а чоловік пропонує їй ліки: “Гей устань мила приніс – йем пива; Дайже ми покі, лиш трохім жива. Гей устань мила приніс – йем меду; Дайже ми покі, голову не звезу. Гей устань мила приніс – йем горіўки; Дайже ми покі, шукай си жінки. Гей устань мила приніс – йем кілье, На твої плечі, на здоровій”¹⁶.

Сором перед громадою та рідними дітьми, коли дружина “прикладається до чарки”: “Моя жінка не п’яниця, чуєте? Вона з ніг не звалиться, бачите? Загуділо в голові, чуєте? Лягла зразу коло рову, бачите? Проснулася, як та курка, чуєте? Ні спідниці, ні каптурки, бачите? А як пішла без ліщину, чуєте? Загубила фартушину, бачите? Ішла з корчми, напилася, чуєте? Найшла рептко, завалилася, бачите? Натягнула на голову, чуєте? Аби файно їй було, бачите? А дітки ся дивувалися, чуєте? Як ся мама гарно вбралися, бачите”¹⁷, або: “Тихо, діти, не кричіте, нехай мати спит, Ой як прийде шинкарочка, ой та заплатит”¹⁸.

Однією з форм родичання українців є кумівство та теми словесного відображення дійсності, які пов’язані з цим звичаєм. Окрім обрядово-побутових стосунків, які вимагають довічних дотримань обов’язків у ролі хрещених

батьків, не залишаються поза увагою громади стосунки між кумами. Народна традиція подолян вимагає запрошувати не одну пару кумів, а панус так звана колективна форма (три, п'ять і більше пар). Із часом, майже всі жителі одного населеного пункту пов'язані між собою кумівством. Дружні стосунки між кумами проявлялися не тільки в допомозі по господарству (супруга, толока тощо), а й у культурі спілкування через випивку: “В неділю ранесенько три кумасі зійшлося: – Ой ходімо, кумонько, поправимося. Одна взяла полотна, друга взяла вовни, А третя, найбідніша, – курочку чорну. А за теє полотно – мед, горілка і вино, А за тую курку – на закуску булку”¹⁹.

У подільській гаївці “Чи диво” із курйозним підтекстом, ми бачимо світ навиворіт, коли чітко розмежовуються права-обов'язки, як чоловічі, так і жіночі: “Чи диво, чи не диво, Пішли дівки на війну, Чи диво, чи не диво, Молодиці за ними; ... Чи диво, чи не диво, Пішли дівки на вино, Молодиці за ними, А парубки собі. Чи диво, чи не диво, Сидять дівки за столом, Молодиці перед столом, А парубки під столом. Чи диво, чи не диво, П'ють дівки мед-вино, А жіночки горівку, А парубки помийки”²⁰. Порушення такої усталеності неминуче призведе до суспільної трагедії, хоча історія пам'ятає й часи амазонок.

Зазначимо, що значна кількість варіантів, досліджуваних нами пісень, має полігамний характер сприйняття, який може акцентуватися як на жіноче, так і чоловіче начало.

Одна з любителюк хмільного зілля виголошує монологічне зізнання: “Ой, горілко, біла-біла, / 3 р. Я би тебе ложком їла”²¹, чи: “Кілішечок гарний, горівочка добра, Якби мене попросили – я випити годна. Якби мене попросили, попросили щиро, Я би таких кілішечок випила зо штири”²². Натомість виникає антипатія: “– Горівочка оковита, Я за тебе сім раз бита, ... Я за тебе срібло-злото, А ти мене у болото. Я за тебе мідяки, А ти мене в будяки”, але не розкаєння: “Сім раз бита і ще буду, А за тебе не забуду”²³.

Свого часу А.Свидницький, ніби передбачаючи ситуацію, зазначав: “Удивительно ли, что лет тридцать назад и для парубков, рассказывают, считалось позорным являться в шинок; а тепер и дивчата ходят туда, словно до нанашки, так до шинкарки”²⁴.

Отже, суспільно так склалося, що на сьогодні народний інститут сім'ї, разом із його ментальними етнопедагогічними засадами слабшає, жінки трансформуються, приміряючи на себе образ чоловіка з його сильними та слабкими сторонами. Таким чином, набуваючи чоловічих якостей, жінки одночасно знищують свою соціальну роль.

Примітки:

1. Шалак, О. І. Фольклористична діяльність Андрія Димінського: монографія / О. І. Шалак. – К.: Освіта України, 2009. – С. 42.
2. Там само. – С. 97.
3. Колесса, І. Галицько-руські народні пісні з мелодіями / І. Колесса // Етнографічний збірник наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1901. – Т. 11. – 303 с.
4. Матеріали навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка / упоряд.: Т. І. Колотило, Н. Д. Коваленко, В. В. Щегельський. – Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький, 2011. – Вип. 2: Народні пісенні жарти з Поділля. – 300 с.

5. Шалак, О. І. Зазначена. праця / О. І. Шалак. – С. 93.

6. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край: материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. – СПб., 1874. – Т. V. – С. 1121.

7. Шалак, О. І. Зазначена. праця / О. І. Шалак. – С. 99.

8. Пономарьов, А. П. Сім'я і внутрішньо сімейні взаємини / А. П. Пономарьов // Поділля. Іст.-етногр. нарис. – К.: “Доля”. – 1994. – С. 209.

9. Зап. 19.07.2001 р. Яцемирська Наталія Петрівна від Маковецької Сені Семєнівни, 1925 р.н., освіта 4 кл., доярка; Сарахман Пелагеї Митрофанівни, 1918 р.н., освіта 7 кл., робітниця, в с.Кривчани Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. // Рукописний фонд навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (далі – Р.Ф.). Зшиток (далі – Зш.) № 103. – С. 185.

10. Зап. 18.07.1998 р. Поліщук Ірина Петрівна від Ханенко Павлини Василівни, 1932 р.н., освіта 4 кл., колгоспниця, українка, в с.Шимківці Білогірського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 87. – С. 377.

11. Труды этнографическо-статистической экспедиции... – С. 1095.

12. Перепис. 03.07.2008 р. Гречук Віктор Васильович з рукописного пісенника Гильцова Федора Григоровича, 1930 р.н., освіта 7 кл., поштар, українець, у с.Конищів Мурованокриловцького р-ну Вінницької обл. / Експ. 2008 р.

13. Зап. 01.07.1991 р. Садовий В. Ю. від Лільницької Аделі Октав'янівни, 1931 р.н., освіта 7 кл., українка, в с.Шебутинці Новоушицького р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 20. – С. 292.

14. Зап. Колотило Т. І. від Ільїнського Михайла Дем'яновича, 1926 р.н., освіта 4 кл., художній керівник Будинку культури, в с.Сокиренці Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Матеріали етнологічної експедиції навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 1998 рік, аудіокасета № 1, сторона А. (Далі скорочено: Експ. 1998 р., к. № 1, ст. А).

15. Зап. 17.07.2001 р. Косюда С. А. від Фурман Галини Олексіївни, 1932 р.н., освіта 6 кл., колгоспниця, у смт Вінківці Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 103. – С. 191.

16. Колесса, І. Зазначена праця / І. Колесса. – С. 235.

17. Зап. 09.07.1997 р. Омельчук Людмила Ярославівна від Калифорович Галини Федорівни, 1931 р.н., освіта 8 кл., доярка, українка, в с.Губча Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 62-а. – С. 142.

18. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, ф.1, од.зб.1488, арк.1 зв.

19. Зап. 26.07.1978 р. Шлапак М. С. від Черняк Н. П., у с.Авратин Волочиського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 91. – С. 235.

20. Шейковский, К. Быт подолян / К. Шейковский. – К., 1859. – Вип. I, Т. I. – С. 28-29.

21. Зап. 01.08.1995 р. Ярема О. П. від Яреми П. І., 1939 р.н., освіта 8 кл., коваль, у с.Кузьмінчик Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. // Матеріали навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / упоряд.: Т. І. Колотило, Н. Д. Коваленко, В. В. Щегельський. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2011. – Вип. 2: Народні пісенні жарти з Поділля. – С. 17.

22. Зап. 16.07.1996 р. Пасло Наталія Іванівна від Зюбрицької Філії, 1947 р.н., у с.Слобідка-Рахнівська Дунаєвського р-ну Хмельницької обл. // Р.Ф. Зш. № 87. – С. 189.

23. Там само. – С. 189.

24. Свидницький, А. П. Роман. Оповідання. Нариси / А. П. Свидницький. – К., 1985. – С. 466.

Summary

Author of the article, while researching the jokes of Podillian region, specifies the texts of songs about taking of tipsy drinks by women, and also pays attention on the existing tradition of intemperance.

Key words: comic songs, woman, tipsy drinks, mentality.

Одержано 20 березня 2013 р.

УДК 271.2(477):2–773(477.43)“1888”

В.С.Прокочук, І.О.Старенький

Відзначення 900-річчя хрещення Русі на Поділлі

У статті відтворено події, пов'язані із відзначенням у Подільській єпархії 900-річчя хрещення Русі, заходи, що відбулися в селах та містах регіону, спрямовані на увічнення історичної події, морально-етичне виховання парафіян, роль глави Подільської єпархії єпископа Доната та підпорядкованій йому духовної консисторії в організації та проведенні святкових заходів.

Ключові слова: Поділля, Подільська єпархія, Київська Русь, хрещення, святкування.

Хрещення князем Володимиром Святославовичем 988 року Київської Русі, без сумніву, стало епохальною подією. З того часу і надалі відзначення річниць хрещення Русі, особливо ювілейних дат, стало не тільки даниною вдячності князю Володимиру за прилучення східних слов'ян до християнства, культурно-містечьких і християнських моральних цінностей, а й школою виховання поколінь у душі вірності Христу, його моральним заповіддям, настановам, за якими живе християнський світ майже два тисячоліття.